

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.85>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Коваленко В.В.,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України*

Коваленко В.В. Особливості виконання військовослужбовцями покарання у виді арешту.

Не вимагає особливого доказу той факт, що припущення нераціональності, необґрунтованості у питаннях призначення покарання може нівелювати успішність усіх кримінально-правових інститутів, породити відчуття несправедливості, знизити довіру до правосуддя і нарешті поставити під сумнів визначення окремо взятої держави як правової.

Дійсно, досягти мети, яка встановлюється законом про кримінальну відповідальність, можливо шляхом розмаїття кримінальних покарань, передусім даючи можливість суду в кожному конкретному випадку призначити особі, винній у вчиненні кримінального правопорушення, покарання, застосувати принцип справедливості та індивідуалізації відповідальності.

Одним із показників, який може свідчити про те, досягає покарання такої мети, як виправлення засуджених, показник рецидиву, у широкому значенні цього поняття, а саме показник, що відображає кількість осіб, які засуджуються за вчинення кримінального правопорушення за умови, що вони раніше вже засуджувалися за вчинене хоч би одне кримінальне правопорушення.

При застосуванні арешту із вмістом на гауптвахті мети покарання досягаються застосуванням, перш за все, наступних заходів: встановлення відповідного режиму виконання та відбування покарання; організація виховного впливу; залучення засуджених військовослужбовців до суспільно корисної праці; організації військової підготовки суспільного впливу.

Особливі умови насамперед визначаються тим, що у разі засудження військовослужбовця до арешту він не звільняється, а відбуває покарання за умов подальшого проходження військової служби.

На даний момент правове регулювання порядку виконання покарань, що можуть бути призначені військовослужбовцям, значною мірою залишаються невисвітленими, тому нашим завданням в даній науковій статті, більш детально розглянути процедуру відбування покарання військовослужбовцями у вигляді арешту.

Ключові слова: військовослужбовці, арешт, покарання, військова служба, засуджений.

Kovalenko V.V. Peculiarities of execution of punishment in the form of arrest by military personnel.

It does not require any special proof that the assumption of irrationality and unreasonableness in matters of sentencing may level the success of all criminal law institutions, give rise to a sense of injustice, reduce confidence in justice and finally call into question the definition of a particular State as a State governed by the rule of law.

Indeed, the goal set by the law on criminal liability can be achieved through a variety of criminal penalties, primarily by enabling the court to impose a punishment on a person guilty of a criminal offense in each case, applying the principle of justice and individualization of responsibility.

One of the indicators that may indicate whether punishment achieves the goal of reforming convicts is the recidivism rate, in the broad sense of the term, namely the rate reflecting the number of persons convicted of a criminal offense, provided that they have previously been convicted of at least one criminal offense.

When applying arrest with detention in the brig, the goals of punishment are achieved primarily by applying the following measures: establishing an appropriate regime for the execution and serving of sentences; organizing educational influence; involving convicted servicemen in socially useful work; organizing military training for social influence.

The special conditions are primarily determined by the fact that in case of conviction of a serviceman to arrest, he is not released, but serves his sentence under the condition of further military service.

At the moment, the legal regulation of the procedure for the execution of sentences that may be imposed on military personnel remains largely unexplored, so our task in this article is to consider in more detail the procedure for serving a sentence of arrest by military personnel.

Key words: military personnel, arrest, punishment, military service, convicted person.

Проблемними аспектами виконання покарань в Україні, у тому числі їх спеціальних видів, займалися такі вчені, як І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.О. Бугаєв, С.І. Дячук, С.К. Гречанюк, Б.О. Кириць, М.І. Мельник, В.Г. Неділько, М.І. Хавронюк та багато інших науковців.

Метою статті є дослідження проблем, пов'язаних з виконанням покарання у вигляді арешту, що може бути призначене військовослужбовцям за вчинення кримінального правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Особливості виконання покарань, які призначаються засудженим військовослужбовцям, впливають із: а) наявності спеціальних видів заходів державного примусу, що застосовуються від імені держави за вироком суду лише до військовослужбовців, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень; б) специфіки самих покарань, які полягають у тимчасовому обмеженні прав військовослужбовців в умовах проходження ними військової служби [2, с. 204].

Питання про арешт як форму покарання давно обговорюється вченими-юристами в теорії кримінального права.

З цього питання існують різні точки зору, у тому числі й розбіжності, що дає нам право говорити про його актуальність для теми, що вивчається. Деякі вчені стверджують, що арешт був би одним із самих ефективних та діючих покарань, оскільки він дає потужний додатковий стимул для засудженого покращити своє життя та зберегти соціальні зв'язки та подальші життєві перспективи, якому військовослужбовець присвячує своє життя. Водночас є заперечення проти такої позиції, оскільки сама гауптвахта не відповідає вимогам місця відбування покарання, а матеріальна база гауптвахти далека від вимог до проведення арешту.

Вже на основі декількох думок можна зробити висновок про те, що арешт неоднозначно сприймається дослідниками у сфері кримінального та кримінально-виконавчого права.

При застосуванні арешту із вмістом на гауптвахті мети покарання досягаються застосуванням, перш за все, наступних заходів: встановлення відповідного режиму виконання та відбування покарання; організація виховного впливу; залучення засуджених військовослужбовців до суспільно корисної праці; організації військової підготовки суспільного впливу.

Особливі умови насамперед визначаються тим, що у разі засудження військовослужбовця до арешту він не звільняється, а відбуває покарання за умов подальшого проходження військової служби.

На даний момент правове регулювання порядку виконання покарань, що можуть бути призначені військовослужбовцям, значною мірою залишаються невисвітленими.

Виходячи з законодавства України, військовослужбовцям можуть бути призначені такі види покарань (подаються від менш тяжкого до більш тяжкого покарання: 1) штраф; 2) позбавлення військового звання; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи (не застосовуються до військовослужбовців строкової служби); 5) службові обмеження для військовослужбовців; 6) конфіскація майна; 7) арешт; 8) обмеження волі (крім військовослужбовців строкової служби); 9) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 10) позбавлення волі на певний строк; 11) довічне позбавлення волі.

У даній роботі хочеться надати перевагу такому виду покарання як арешт, розглянути його поняття та особливості виконання військовослужбовцями.

Арешт - це кримінальне покарання, що полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції. Арешт є основним строковим видом покарання, яке застосовується у межах від одного до шести місяців, і полягає у триманні засудженого в умовах ізоляції. Військовослужбовці відбувають покарання у виді арешту не в арештних домах, а на гауптвахті.

Гауптвахта - місце в армії, де примусово утримують військовиків-порушників військової дисципліни. На гауптвахті обладнують загальні та одиночні камери для заарештованих, окремі камери для допиту, двір для прогулянок, каранельні приміщення тощо.

Засуджені до арешту військовослужбовці направляються на гауптвахту для відбування покарання в десятиденний строк після отримання розпорядження суду про виконання вироку [3].

Про відправлення засуджених до арешту військовослужбовців до місця відбування покарання командування військової частини зобов'язане у десятиденний термін повідомити його сім'ю або близьких родичів про те, куди і коли він відраджений. З цією метою засудженому, який відбуває, видається поштовий конверт, де засуджений заповнює адресу, прізвище, ім'я та по батькові адресата. За дорученням командира військової частини відповідною військовою службою особою в конверт вміщується повідомлення про те, хто, коли і куди (адреса гауптвахти) вибув для відбування покарання [5].

Військовослужбовці, засуджені до покарання у виді арешту, продовжують проходити військову службу з урахуванням обмежень, обумовлених видом покарання та порядком його відбування. Час відбування арешту до загального строку військової служби і вислуги років для присвоєння чергового військового звання не зараховується. Разом із тим, за сумлінну поведінку і ставлення до військової служби до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися заходи

заохочення у виді подяки, дострокового зняття раніше накладеного стягнення, чи зарахування часу відбування арешту в загальний строк військової служби повністю або частково [3].

На гауптвахті Центрального управління Служби правопорядку по місту Києву і Київській області утримуються засуджені військовослужбовці чоловічої статі та військовослужбовці-жінки, які дотримуються таких правил окремого тримання:

- військовослужбовці-жінки – окремо від військовослужбовців чоловіків;
- військовослужбовці із числа офіцерського складу – окремо від інших категорій військовослужбовців;
- військовослужбовці, які мають звання прапорщиків, мічманів, сержантів і старшин, окремо від військовослужбовців рядового складу;
- військовослужбовці, які проходять строкову військову службу – окремо від військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом;
- військовослужбовці, яких уперше притягнуто до кримінальної відповідальності, – окремо від військовослужбовців, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності;
- військовослужбовці, які проходили військову службу в підрозділах Військової служби правопорядку в Збройних Силах України, Служби безпеки України, органах прокуратури, юстиції та в суді, – окремо від інших військовослужбовців [1].

Арешт по суті не є спеціальним, а специфічні риси притаманні лише процедурі його застосування до військовослужбовців, яка зайвий раз свідчить про те, що відбуття ними будь-яких спеціальних видів покарань є формою (засобом) перебування на військовій службі. Тому в разі, коли покарання, передбачене статтею 60 КК України, призначене, наприклад, службовцю Збройних Сил України, його виконання покладається не на Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, а на Державну пенітенціарну службу України, і не на гауптвахті, а в арештному домі. У випадку, коли покарання у виді арешту призначене військовозобов'язаному (резервісту) на строк, що не перевищує терміну зборів, на які його призвано, відбування арешту може здійснюватися на гауптвахті [5].

Правом застосування заходу заохочення у виді зарахування часу відбування арешту до загального строку військової служби користується начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Правом здійснення інших заходів заохочення і стягнення користуються начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України і начальник гарнізону [6].

Військовослужбовець, засуджений до арешту, передається безпосередньо начальником кон-

вою разом з документами, особистими речами начальнику органу управління Служби правопорядку в гарнізоні у присутності начальника гауптвахти Служби правопорядку. При цьому начальник органу управління Служби правопорядку або його заступник у присутності начальника гауптвахти, який приймає засудженого військовослужбовця, повинен:

- прийняти від начальника конвою засудженого до арешту військовослужбовця, зробити запис у другому примірнику опису документів і предметів особистих речей засудженого та завірити його гербовою печаткою;
- прийняти за відомістю на тимчасове зберігання зброю та боєприпаси конвою, забезпечити їх збереження у кімнаті зберігання зброї у спеціально обладнаному для цього приміщенні, організувати розміщення та відпочинок особового складу конвою, а за потреби – миття в лазні із заміною натільної білизни;
- повідомити (у день прийняття) начальника Служби правопорядку – начальника Головного управління Служби правопорядку, командира військової частини, з якої прибув військовослужбовець, та командира підрозділу Служби правопорядку, з якого прибув конвой, про прийняття зазначеного військовослужбовця та про вибуття конвою в зворотному напрямку [1].

Час та порядок отримання предметів першої потреби визначається внутрішнім розпорядком гауптвахти. Предметами першої потреби за Інструкцією є: бритва електрична (механічна) або безпечна з касетними головками разового користування; запальнички (для тих хто курить) – дві штуки; сигарети – не більше одного блоку; предмети туалету (мило, зубні паста та щітка, гребінець, креми для гоління і дезінфекції, шампунь) та пластмасові футляри для їх утримання – один комплект; туалетний папір – чотири рулони; рушник вафельний – два; щітки для одягу та взуття, крем для взуття – один комплект; кашне, носові хустинки, нитки (чорного, зеленого та білого кольору) та голки; письмовий папір, ручка, конверти, марки. Крім того, для жінок: халат, хустка, рейтузи, бюстгальтери, гігієнічні пакети, шпильки, вата, губна помада, пудра [1].

Отже, арешт розглядають специфічним видом покарання стосовно військовослужбовців. Статтею 55 КВК України регулюються загальні питання порядку та умов відбування арешту військовослужбовцями, але більш детально ці питання розглядаються у спеціальному відомчому нормативно-правовому акті Міністерства оборони України – Про затвердження Порядку тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців.

Положення вищевказаного наказу стосуються не тільки питанню відбування арешту військовослужбовцями Збройних Сил України, але й інши-

ми військовослужбовцями, які належать до будь-яких, утворених відповідно до законів України військових формувань (Державної прикордонної служби України, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, внутрішніх військ МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань та інших).

Висновок. Підсумовуючи, можна сказати, що у Збройних силах умови, створені для виконання арешту щодо військовослужбовців, відповідають основним міжнародним стандартам та вимогам. Однак питання про термін ефективного виконання вироку залишається відкритим.

Таким чином, незважаючи на те, що кримінальне покарання, про яке йдеться, ще не застосовано на практиці питання його виконання та виконання регулюються законодавством. Досить докладно визначається правовий статус засуджених військовослужбовців, умови їх утримання, питання виправного впливу, специфіка здійснення інформаційних взаємозв'язків, організація охорони та конвоювання цієї категорії засуджених.

Водночас у правовій регламентації виконання розглянутого покарання залишається низка невирішених питань. Хотілося б звернути увагу на такі: залучення до праці засуджених військовослужбовців регламентується лише у загальному вигляді; порядок реалізації такого заходу стягнення, як переведення в одиночну камеру терміном до 10 діб, практично відсутня.

Створюються умови комплексного впливу особистість засудженого військовослужбовця, що, безумовно, допомагає зміцненню військової дисципліни, профілактиці вчинення кримінальних правопорушень, вихованню засуджених у дусі дотримання законності, зміцнення їх морально-психологічного стану і, як наслідок підвищення обороноздатності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голіна В.В, Степанюк А.Х. Кримінально-виконавче право: підручник. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2011. С. 127–129.
2. Кальман О.Г., Подільчак О.М., Плотнікова В.П., Туркот М.С. Проблеми кримінально-виконавчого права України. Навчальний посібник. Київ, 2011.
3. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. ВВР України. 2003. № 3-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
4. Проблеми кримінально-виконавчого права: навчальний посібник. Київ, 2015.
5. Туркот М.С. Особливості виконання спеціальних видів покарання, призначених військовослужбовцям. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2015. С. 86–90.
6. Туркот М.С. Військові формування в системі Воєнної організації України. Вісник прокуратури. 2014. № 11. С. 31–43.